

אל המבקש

עלון חודשי להפצת תורת המוסר בדרכו של מרן הסבא מנובהרדוק זצוק"ל

מנחה אב תשפ"א

שנה ה' גיליון מס' 89

"אהבת ישראל" - ג' כתי"ק דמרן ה"חפץ חיים" זצוק"ל

חבירו כנפשו. והנה אחי ורעי, אחרי שידענו כי החטא והעון העיקרי שגרם לחורבן בית מקדשנו וסיבת אריכות גלותנו, הוא העון של שנאת חנם בין איש לרעהו, על כן כשאנו רוצים ומצפים שיבנה בית מקדשנו, מחוייבים אנו לתקן את אשר קלקלנו, ובאותו עון שחטאנו אנו צריכים לתקן, ועל פי מה שאמרו חז"ל עשה אדם חבילות של עבירות יעשה כנגדן חבילות של מצות.

והתיקון לזה העוון הוא, שיפעול כל אחד בנפשו לאהוב את כל אחד ואחד מישראל בין בגופו ובין בממונו; ולחוס על כבודו וממונו של חבירו כשם שחס על כבוד וממונו עצמו. ועל זה הוזכרנו במצוות "ואהבת לרעך כמוך", וכמו שכתב הרמב"ם ז"ל, ולא לחינם נקראים אנו בשם חלק ה' - כדכתיב "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו". ומלבד זה צריכים אנו לדעת כי ענין זה של הבאת שלום בין אדם לחבירו, הוא מהדברים שאדם אוכל פירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא, כדאיתא במסכת פאה פרק א' משנה א'.

והנה באמת, צריך האדם להתבונן בעצמו ולראות, שהיצר מפתה אותו בכל יום מלהתעלם ומלהבין גודל טובותיו וחסדיו של הקדוש ברוך הוא ולתת לו תודה עליהם.

ואמרו חז"ל: "איזהו חכם המכיר את מקומו" - היינו מדרגתו; ור"ל, דמי שאינו חכם, יוכל היצר לרמותו ולומר שהוא נכבד ומקיים את התורה, כפי שהעולם מחזיקים אותו ללמדן וירא שמים שמקיים התורה ומצותיה. אבל הוא בעצמו אם איש נבון הוא, ימצא כמה מצות שעובר עליהן בכל יום ואינו שם לב עליהן כלל לקיימן; וכן בענייני הלאווין שעובר עליהם ואינו שם לב לתקנם. והתועלת מזה גדולה מאוד, שאם יכיר את עצמו הכרה אמיתית, תסור הגאווה ממנו, ויתרצה במה שנותן לו הקדוש ברוך הוא הן בהשפעה והן בענייני הכבוד, ובכל ענייניו יכיר שהקב"ה מתנהג עמו במדת החסד.

ובזה מבואר מאוד מה שאמר הכתוב: "פותח את ידיך ומשביע לכל חי רצון" - דהרבה אנשים מתמיהין על הקרא איך משביע? והלא אין אדם מת וחצי תאותו בידו! אבל לפי מה שביארנו ניחא מאוד - דסיבת הדבר הוא שאין האדם מכיר את עצמו, ונדמה לו שעל פי מעשיו היה ראוי ליתן לו יותר ויותר בעולם הזה; וגם בעולם הבא לא תגרע מדרגתו. אבל הקדוש ברוך הוא שיודעו ומכירו היטב, יודע שאין כדאי לו יותר, וזה גם לטובת בניו שלא יסורו מדרך ה' יתברך!

פרק ה - בו יבואר אופני תיקון החטא של שנאת חנם ~ אם לא הסיר השנאה מליבו, לא יועילוהו לכפרתו אפילו וידויים ויום הכפורים ~ הרגיל לדון חברו לכף זכות ניצל משנאה ~ דוגמא לחישוב זכות על חברו ~ המתבונן, יוכל להשיג דרכים נוספות לעקור השנאה מלבו ~ יתבונן שכל טובות ה' הן לא לפי מעשיו אלא חסדים!

~ ~ ~

ראשית כל, צריך להסיר השנאה מלבו, ואז יטהר נפשו מעון שנאת חנם שיוכל אח"כ להתוודות על העבר ויתכפר לו. וכשם שבעוון גזל, כל זמן שלא השיב הגזילה לבעליו לא יתקן חטאו, ואפילו יום הכיפורים אינו מכפר עליו - כן הדין בעוון שנאת חנם: כל זמן שלא נעקרה השנאה מלבו לגמרי, אינו יכול להתוודות, ואינו מתכפר לו העוון הזה אפילו בכמה וידויים, דהוי כטובל ושרץ בידו.

גם ירגיל אדם את עצמו לדון את חבירו לכף זכות, ובכל מעשה שעשה האדם, צריך לחפש עליו זכות, שאולי בשגגה עשה הדבר הזה, או אולי כבר התחרט על זה, וכיוצא בזה, וממילא תסור השנאה מלבו. וכבר אחז"ל: "הדן את חבירו לכף זכות דנין אותו מן השמים לכף זכות".

עוד איתא בחז"ל (אבות פ"ב): "אל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו" - דהנה לפעמים אדם מבקש איזה טובה מחבירו כגון להלוות לו גמילות חסד, וחבירו לא עשה לו הטובה ההיא שביקש ממנו, אל יתרגל האדם לדון אותו לכף חובה ולתלות שבשביל רוע לבבו לא מילא את בקשתו. אלא צריך האדם לחקור אותו אם יש בידו להלוות לו, דמצוי מאד לפעמים באחד שבהנהגת ביתו מתנהג בהרחבה, וממילא כולם חושבים אותו לעשיר ונגיד, ובאמת מצבו דחוק ונורא - אבל מוכרח להתנהג כך או משום שלא תגרום לו הקמצנות היזק במסחרו; או שיקפצו עליו בעלי חובותיו שיתבעו ממנו כשיוודע להם שירד מנכסיו; או אולי לא יתנו לו בהקפה; או שיש לו בנים ובנות שהגיעו לפירקם ואינו רוצה שיצא שם עני עליו; ועוד עניינים שונים שבשבילו לא היה בידו למלאות בקשתו.

וצריך האדם לעשות חשבון בנפשו: מה היה הוא עושה אם היה נמצא במצב כזה, ואם היה הוא יותר טוב ממנו. וזוהי כוונת מאמר חז"ל: "עד שתגיע למקומו" - רוצה לומר: למצבו. ואם יעשה אדם חשבון כזה תמיד - אז ידון לעולם את חבירו לכף זכות ויתן הצדק לחבירו.

והנה במאמרי אלו המעטים, ביארתי רק מקצת מן המקצת מגודל העון של שנאת חנם ואופן תיקונו, אבל האיש הנבון אם רק ירצה להתבונן בדרכיו עוד יותר, ימצא עוד כמה עניינים שעל ידיהם יזדרז להסיר השנאה מלבו, ולאהוב את

איך אפשר לסלוח ?

עד לכאן, אנחנו יכולים כבר להבין שגם המחשבה הזו נובעת במידה רבה מהאגו ומהגאווה שלנו. זהו מן דמיון כי משא העולם והצדק המוחלט מונח על כתפינו הדלות, דמיון שבעצם מגלם שכחה כי יש מנהל אמיתי לעולם, והוא יודע היטב מה, מתי ואיך צריך לעשות.

ה' אמר לו

לאחר ההכנעה הבסיסית, אנחנו יכולים לעבור לשלב מתקדם יותר, וליצור הבדלה בין האדם הפוגע לבין עצם הפגיעה. הא כיצד? דוגמה אישית חיה לדבר סיפק לנו דוד המלך - כאשר תוך כדי הנסיגה שלו מירושלים בזמן מרד אבשלום יצא אליו שמעי בן גרא, קיללו וזרק עליו ועל אנשיו אבנים ועפר. התגובה המתבקשת - לכאורה הייתה זו של אבישי בן צרויה: "אעברה-נא, ואסירה את ראשו". אולם דוד מסרב: "ה' אמר לו קלל את דוד, ומי יאמר, מדוע עשית כן?". ראשית - כפי שהנחנו את היסוד לעיל - דוד מבין שהפגיעה מגיעה לו, ולכן הוא יכול להרכין ראשו ולא להרגיש חייב להגיב. אבל דוד מלמד אותנו כאן יותר מזה: כשהוא חווה את הפגיעה, הוא אינו רואה את שמעי הפוגע כמי שהוא הסיבה לכאב שלו. הפוגע הוא רק שליח של ה' - גרון ביד החוצב. אם אכעס עליו - בעצם אכעס על הקב"ה!

אם נרצה לתרגם את הדברים לעולמינו, נבין שתמיד כאשר אנחנו נפגעים ממישהו, עלינו להבין שבאמת, לא הוא מי שפגע בנו אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו זימן לנו את הפגיעה.

ואם נשאל, מה לגבי הבחירה של אותו פוגע? שוב, אנחנו צריכים להבדיל בין הפגיעה - שהיא נגיעה של ה' בי - לבין המעשה והעבירה של הפוגע, שהיא עניין שבינו לבין הקב"ה. בעצם, נכון שהבחירה הייתה בידיי אם לפגוע בי או לאו, אבל אם אכן נפגעתי בסופו של דבר, מסתבר שהייתי צריך לקבל את הסבל הזה, ואם הוא היה בוחר טוב ולא עושה אותו - הרבה שלוחים לו למקום!

אם אנחנו מבינים שהפגיעה הגיעה אלינו מידיי של ה' - אנחנו מסוגלים גם לקלוט שכאשר אנו כועסים ומתקוממים על הפגיעה, ורק מנסים לברוח ממנה ולהעביר את הסבל למי שפוגע בנו, אנחנו מפסידים את הטיפול והיחס המיוחד ש' החליט להעניק לנו.

בספרים הק' מובא משל, על אב צדיק וחסיד, שמבין שבשל סיבה מסוימת עליו להעניש את בנו. והנה, רואה הבן ידיו של אביו ופונה אליו להצילו מידי אביו... ברור שבן כזה פועל שלא בשל, שהרי ברור שמה שעושה לו אב אוהב ורחמן רק לטובתו הוא, ולא כדאי להפסיד אותו.

אם אנו מפנימים היטב את התובנה הזו, אנו יכולים ממש לחוש את המתקנת של מה שעובר עלינו. אנחנו יכולים לחוש שהאירוע הזה והמצב הזה היו עבורנו הזדמנות לחשוף את הטוב האלוקי שמסתתר גם במקומות שלא חשבנו שהוא נמצא בהם.

להפוך מר למתוק

מכאן-אפשר כבר להגיע להמתקה מלאה: אם הצלחנו "לקחת נכון" את מה שעבר עלינו: להבין שאנו זקוקים לתיקון ("הכנעה"), לראות את יד ד' ולא את הפוגע ("הבדלה"), אנו כבר עוברים מעצמנו לראות את הכל כמהלך חיובי ("המתקה").

אם נלך עם זה עד הסוף - נוכל אפילו להודות לפוגע, על המהלך המשמעותי שהוא גרם לנו לעבור; ועל המפגש המיוחד עם השגחת ה' שהתרחש לנו בזכותו!

הרי קיבלנו כאן כמה וכמה מתנות: זיכנו את העמידה שלנו בהכנעה מול ה', ומול הסובבים אותנו; למדנו לזהות את נוכחות ה' מאחורי מה שנדמה לנו כרע; שכללנו את יכולת המבט שלנו על העולם, ואת האפשרות לחוות אותו כמלא בטוב ולא להפך.

מהמקום הזה כבר לא קשה לסלוח לזולת. גם אם נשאר צורך לברר את כמה עניינים, ולבנות את היחסים אתו על בסיס בריא יותר-הדבר נעשה כבר לאחר הסליחה, ומתוך לב נקי ומשוחזר ממתח ועומס שלילי.

(מאמר זה נכתב ע"י ר' נ.ש. שליט"א)

אנו נמצאים בימים של עבודה על מידת השנאה; אלא שפעמים רבות לא נעים לנו לבקש סליחה. אבל אולי יותר מזה קשה לנו לסלוח למי שמבקש סליחה מאיתנו.

אנו רוצים לסלוח, ומבינים: "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם". ואם אנחנו רוצים שד' יסלח לנו - אנו צריכים קודם לסלוח בעצמנו למי שמבקש מאיתנו. אנחנו גם זוכרים כי מן הסתם ישנם כאלה שאנו זקוקים לסליחתם, ואיך אנו יכולים לצפות מהם לסלוח לנו - כאשר אנו לא סולחים להם, או לאחרים שפגעו בנו?

בכלל, כאשר אנחנו יותר רגישים למה שמתחולל בקרבנו פנימה, אנחנו מבינים שההקפדה, הכעס והטינה, פוגעים בנו במידה לא פחותה ממה שהם פוגעים באחרים להם אנו מתקשים לסלוח. אנחנו מבינים שעדיף לנו להוציא ולנקות מתוכנו את התוכן העכור הזה, ושיהיו לנו חיים טובים בהרבה אם נצליח להשתחרר ממנו.

מצד שני, קשה לנו לסלוח: איך אפשר לסלוח למי שעשה לנו רע, למי שפגע בנו באופן כ"כ נבזי, למי שהזיק לנו - ואפילו לא שילם על מה שעשה? איך אפשר להיות אדישים כאשר מסתובבים לידנו אנשים כל כך רעים שעושים מעשים נפשעים? איך אפשר להפסיק לכעוס ולהקפיד כאשר הכאב של הפגיעה עדיין כל כך חי בתוכנו? נראה איך להוביל את תהליך הסליחה בתוכנו בכמה שלבים:

נפשי כעפר

הדבר הראשון שאנו יכולים כבר לזהות הוא, שיש בתוכנו משהו שמפריע לנו להוביל מהלך שאנו בעצמנו מעוניינים בו. הנה, אני רוצה להצליח לסלוח, אבל משהו בתוכי לא נותן לי. מהו?

"החשוד המייד" בהכשלת תהליכים חיוביים בתוכנו הוא ה"אגו" - ה"ישות" והגאווה שלנו. גם כאן, הוא בא לידי ביטוי בכמה אופנים:

א. "איך הוא העז לעשות כך ליי?" "איך אני יכול להמשיך לחיות כאשר כך מתייחסים אלי ודורכים עליי?" משפטים כאלו ודומים להם מקשקשים בתוכנו, מעצימים את תחושת ועוצמת הפגיעה, ועומדים כנגד הרצון לסלוח.

ב. ישנה תחושה חריפה של כאב, כי "לא מגיע ליי" כזו פגיעה וכזה סבל. אם אני בסך הכל די בסדר, הסיבה היחידה לסבל וכך שנפגעתי עכשיו היא הרוע של הפוגע - ואם כך, איך אפשר לסלוח לו?

ג. לפעמים אנו גם חשים שאסור לנו לסלוח למה שנעשה לנו. אנו צריכים לדאוג שרע כזה לא יימשך, שפושע כזה יבוא על עונשו ולא ימשיך לפגוע בעוד חפים מפשע. אנו חשים שיש לנו בעלות ואחריות על הצדק, והיא תיפגע אם נסלח.

אם נהיה כנים, נבין שהשינוי הראשון שצריך לקרות הוא שינוי בתוכנו. נבין שמהו בתפיסה המוטעית שלנו את עצמנו ואת מקומנו בעולם הוא שמפריע לנו לסלוח ולהתקדם הלאה. אז, נוכל לפעול בתוכנו צעד ראשון וחשוב: **הכנעה**. נוכל להבין כי לאמתו של דבר, הגאווה וה"ישות" שלנו הם הגורמים המרכזיים לכך שעדיין יש כאן כעס ומריבה, וכי הם שדוחפים אותנו להמשיך ולהתבוסס בתוך העיסוק ברע ובגוררותיו. אז, גם נוכל להתבונן קצת יותר ביושר על עצמנו, ולחשוב לרגע שאולי לא כל מה שאמרנו עלינו לא נכון... נוכל להיכנס לפרופורציות, ולחוש שגם את עשו לנו רע ופגעו בנו, זה עדיין לא סוף העולם.

בהמשך, נטפל בתחושת ה"זה לא מגיע ליי" - האם, באמת, לא מגיע ליי? אני כל כך מאה אחוז, שאנני צריך שום "תיקון"? קדמונינו הסבירו את הפסוק: "וחטאתי נגדי תמיד" באופן של מתח בין שני צדדים: מצד אחד, "נגדי" הכוונה "מרחוק" - לא בריא שכל הזמן תודעת אשמה וחטא תהיה נוכחת בתוך המודעות שלנו ותמשוך אותנו לעצבות ולייאוש. מצד שני, פירוש "נגדי" הוא "מולי" - כאשר יש צורך בכך, תמיד אני יכול להיזכר בכישלונות ובעוונות שלי, ולהבין שהדברים הלא-נעימים שאני חווה נועדו לזכך אותי ולטהר אותי מהחטאים. אם כך, דווקא במצב בו אנו מרגישים פגועים, והאגו שלנו מתעקש לטעון שלא מגיע לנו שום סבל, זה הזמן להיזכר בחובות שאנו סוחבים איתנו, ולהבין שיש הצדקה לסבל; ויותר מזה - הסבל והפגיעה נועדו לטובתנו, לקדם ולזכך אותנו!

מה נשאר עכשיו? המחשבה שאסור לנו לוותר ולסלוח לרוע. אם הגענו